

IJTIMOIIY TARMOQLARDA TIL REGISTRRLARINING SHAKLLANISHI VA FUNKSIYALARI

Mardiyeva Xabiba Urokboyevna

Annotatsiya: *Mazkur tezisda ijtimoiy tarmoqlarda til registrlarining shakllanishi va ularning kommunikativ funksiyalari tahlil qilinadi. Foydalanuvchi auditoriyasi, kontekst va muloqot maqsadiga qarab registrlar qanday tanlanishi, multimodal vositalar orqali ifodalanishi va yangi lingvistik shakllarning yuzaga kelishi yoritilgan. Internet tili orqali tilning zamonaviy dinamikasi, ijtimoiy rol va identitetlar qanday shakllanishi asosiy diqqat markazida turadi.*

Kalit soʻzlar: *ijtimoiy tarmoqlar, til registri, internet tili, multimodal muloqot, emodji, kommunikatsiya, stilistika, norasmiy uslub.*

Zamonaviy kommunikatsiya vositalarining kengayib borishi, xususan ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi til vositalarining yangi shakllarini yuzaga keltirdi. Bugungi kunda Facebook, Telegram, Instagram, Twitter (hozirgi X) kabi platformalarda muloqot jarayoni nafaqat insonlar oʻrtasidagi axborot almashinuvini taʼminlaydi, balki yangi til registrlarining shakllanishiga ham sabab boʻlmoqda. Bu holat tilshunoslikning zamonaviy sohalarida, xususan sotsiolingvistik va pragmalingvistik tahlil doirasida chuqur oʻrganilmoqda (Karimova, 2021).

Til registri deganda, maʼlum bir kommunikativ vaziyatda, auditoriyaga va muloqot maqsadiga mos ravishda tanlangan til shakllari tushuniladi. Ijtimoiy tarmoqlarda bu registrlar juda tez-tez oʻzgaradi. Masalan, Telegramda doʻstlar oʻrtasidagi muloqotda norasmiy, qisqartirilgan shakllar, emodzilar va internetga xos slenglar ishlatilsa, LinkedIn kabi professional platformalarda rasmiy, adabiy tildan foydalanishga moyillik kuchliroq boʻladi (Rustamova, 2020). Bu esa ijtimoiy tarmoqlarda turli registrlarning bir vaqtning oʻzida mavjud boʻlishi va ular orasida tez-tez almashinuv roʻy berishini koʻrsatadi.

Ijtimoiy tarmoqlarda til registrining shakllanishi bir nechta omillarga bogʻliq. Birinchidan, auditoriyaning tili, yoshi va ijtimoiy mavqei ushbu registrga bevosita taʼsir koʻrsatadi. Masalan, yoshlarga yoʻnaltirilgan kontentda koʻpincha norasmiy, koʻcha uslubidagi til vositalari qoʻllaniladi, bu orqali muloqot samimiyligi va yaqinlik taʼminlanadi (Xolmatova, 2022). Aksincha, jamoatchilikka qaratilgan rasmiy murojaatlar yoki eʼlonlarda rasmiy uslubdagi til registrleri ishlatiladi.

Ikkinchidan, maqsad va kontekst ham registrni belgilovchi muhim omillardandir. Masalan, savdo maqsadida yaratilgan kontent reklama uslubiga xos til vositalaridan foydalanadi: bu yerda qisqalik, emotsional ta'sirchanlik va vizual vositalar birgalikda qo'llaniladi. Ayni paytda, tanqidiy fikr bildiruvchi postlar yoki ilmiy tahlillarga bag'ishlangan kontentda esa analitik va neytral registr kuzatiladi (Abdurahmonov, 2021).

Ijtimoiy tarmoq registrlarining yana bir o'ziga xos xususiyati — multimodal kommunikatsiyaning mavjudligidir. Bu yerda nafaqat matn, balki rasm, gif, video va emodzilar til registriga kirib boradi va uning funksional imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, oddiy bir kulgu belgisi (😄) gap ohangini, kayfiyatni ifodalab, registrni yumshatish yoki norasmiylashtirish vositasi sifatida xizmat qiladi (Shukurov, 2023).

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda til registrining funksiyalari ham turlicha: ular yordamida ijtimoiy maqom ifodalanadi, til orqali shaxsiy va guruhviy identifikatsiya yuzaga keladi, kommunikatsiya samaradorligi oshiriladi. Shaxsiy bloglar, ijtimoiy faollar va ommabop sahifalar tili o'z auditoriyasiga mos tarzda shakllantirilgan bo'lib, bu ularning virtual “ovozi”ni hosil qiladi (Toshpulatov, 2022). Shu sababli, har bir sahifa yoki foydalanuvchi o'z “stilistik imzosiga” ega bo'lishi mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda til registrlarining shakllanishi va funksiyalarini chuqurroq tahlil qilganda, yana bir muhim jihat — bu tilning dinamik va moslashuvchan tabiatidir. Har bir ijtimoiy tarmoq o'ziga xos algoritm va interfeysga ega bo'lganligi sababli, foydalanuvchilarning til tanlovi ham muayyan platformaga mos ravishda o'zgaradi. Masalan, Twitter (X) tarmog'ida postlar belgilar soni bilan cheklangani uchun foydalanuvchilar qisqa, mazmunli va ko'pincha norasmiy tildan foydalanadi. Bunda so'z qisqartmalari, hashtag'lar, internet slenglari va emodzilar keng qo'llaniladi (Karimova, 2021).

Boshqa tomondan, Facebook yoki Instagram'dagi postlar ko'pincha kengroq, batafsilroq bo'lib, bu esa foydalanuvchilardan ancha murakkab til strukturalaridan foydalanishni talab qiladi. Shu sababli, bu tarmoqlarda rasmiy, yarimrasmiy va norasmiy registrlar orasida tez-tez almashinuvlar sodir bo'ladi. Shaxsiy status yangilanishlari, izohlar va hikoyalar tilining har biri o'ziga xos stilistik xususiyatlarga ega bo'lib, ular ko'p hollarda muloqot vaziyatiga bevosita bog'liq bo'ladi (Rustamova, 2020).

Omil	Registriga ta'siri	Misollar
Auditoriyaning yoshi va ijtimoiy mavqei	Yoshlar: norasmiy, qisqartmalar, sleng; kattalar: rasmiy yoki yarimrasmiy til	“Bro, kettik” – yoshlar uchun; “Hurmatli hamkasblar” – kattalar uchun
Platforma	Har xil platformalar har xil	Telegram – norasmiy;

turi	registrni talab qiladi	LinkedIn – rasmiy
Muloqot maqsadi	Savdo, tanqid, ilmiy tahlil kabi maqsadlar registrga ta'sir qiladi	Reklama: qisqa va ta'sirli; Ilmiy tahlil: neytral va analitik
Kontekst	Vaziyatga qarab rasmiy yoki norasmiy til tanlanadi	Rasmiy e'lon – rasmiy registr; Shaxsiy blog posti – yarimrasmiy yoki norasmiy
Multimodal vositalar	Matnga qo'shilgan rasm, video, audio vositalar registrni ifodali va ta'sirchan qiladi	Video orqali yumshoq ohang; rasm bilan qo'llab-quvvatlash
Til ijodkorligi	Foydalanuvchilar yangi iboralar va neologizmlar orqali yangi registrnlarni shakllantiradi	“Xazillashyapman”, “qarab tur” kabi ifodalar yangi kontekstda o'zgaradi
Kod-almashinuvi va kod-aralashuvi	Turli tillarni birlashtirish orqali registrni rang-baranglashtiradi	“Bugun Zoomda meeting bor, kech qolmang” – o'zbekcha va inglizcha aralashuvi

1-jadval: Ijtimoiy tarmoqlarda til registrnlarni belgilovchi omillar va ularning ta'siri

Til registrnlari ijtimoiy tarmoqlarda auditoriyani boshqarish, ijtimoiy maqomni bildiruvchi vosita sifatida ham xizmat qiladi. Masalan, blogger yoki ijtimoiy faollarning o'z auditoriyasiga yo'llagan murojaatlarida o'ziga xos til shakllari va uslublari mavjud bo'lib, ular orqali virtual shaxsiyat yaratiladi. Bu virtual shaxsiyat esa auditoriyaning ishonchini qozonishda muhim rol o'ynaydi (Toshpulatov, 2022).

Shuningdek, registrnlar vositasida til pragmatikasi ham o'z aksini topadi. Ya'ni, har bir post yoki izohda muallifning niyati, munosabati, hissiyoti til vositalari orqali ifodalanadi. Masalan, ijtimoiy tarmoqlarda salbiy fikr bildirayotgan foydalanuvchilar ko'pincha kuchli emotsional so'zlar, kinoya, sarkazm yoki ironiyalardan foydalanadilar. Bunday hollarda, registrnlar nafaqat kommunikatsiya vositasi, balki ijtimoiy signal rolini ham bajaradi (Shukurov, 2023).

Hozirgi kunda tilshunoslikda ijtimoiy tarmoqlar tili bo'yicha tadqiqotlar ko'payib bormoqda. Bu tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar til registrnlari ko'p qatlamli, doimiy o'zgaruvchan va ko'p funksiyali hodisadir. Har bir yangi texnologik platforma, yangi kommunikatsiya vositasi tilning yangi shakllarini talab etadi va natijada yangi registrnlar shakllanadi (Xolmatova, 2022).

Yana bir diqqatga sazovor jihat shundaki, ijtimoiy tarmoqlarda bir foydalanuvchi bir necha registrnlardan foydalanadi. Masalan, bir vaqtda u do'stlari bilan norasmiy til orqali muloqot qilsa, boshqa bir sahifasida ishbilarmon til uslubidan foydalanishi mumkin. Bu esa foydalanuvchilarning

tilga bo'lgan reflektiv munosabatini, ya'ni tilni ongli ravishda tanlab ishlatish malakasining shakllanganligini ko'rsatadi (Abdurahmonov, 2021).

Oxir-oqibatda, ijtimoiy tarmoqlarda til registrarlari faqatgina tilshunoslik masalasi bo'lib qolmay, balki madaniyat, jamiyat va kommunikatsiya o'zaro aloqalarini o'rganish nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bu registrlar orqali foydalanuvchilarning ijtimoiy roli, mavqei, madaniy orientatsiyasi va texnologik ongini tahlil qilish mumkin.

Ijtimoiy tarmoqlarda til registrlarining shakllanishi va funksiyalarini o'rganishda yana bir muhim omil — bu tildagi ijodkorlik va o'zgaruvchanlikdir. Foydalanuvchilar muloqotda shunchaki mavjud til qoidalaridan foydalanish bilan cheklanmaydilar, balki yangi iboralar, metaforalar, qisqartmalar va hatto neologizmlar orqali o'zlarining virtual identifikatsiyasini yaratadilar. Bunday jarayonlar, ayniqsa, yoshlar auditoriyasi orasida tez-tez kuzatiladi (Xolmatova, 2022).

Masalan, “kettik”, “qarab tur”, “xazillashyapman” kabi iboralar tez-tez hashtag ko'rinishida yoki emotsional izoh sifatida qo'llanilib, ularning mazmuni ijtimoiy kontekstga qarab yangicha ma'no kasb etadi. Bu holatda, til registri nafaqat kommunikativ vosita, balki ijtimoiy o'zaro ta'sir va o'ziga xoslik ifodasi ham bo'lib xizmat qiladi (Karimova, 2021).

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda kod-almashinuvi (code-switching) va kod-aralashuvi (code-mixing) hollari ham registrlarning o'ziga xos shakllanishiga olib keladi. Ayniqsa, ikki yoki undan ortiq tilni biluvchi foydalanuvchilar, xususan o'zbek-rus-ingliz tillarini biladiganlar o'rtasida matnda turli tillar aralash holda qo'llaniladi. Bu lingvistik holat til registrlarining zamonaviy ijtimoiy tarmoqlarda qanchalik moslashuvchanligini yana bir bor tasdiqlaydi (Rustamova, 2020).

Bunday dinamik holatlar orqali til yanada ommaviylashadi, demokratlashadi va ijtimoiy tarmoqlarda har bir foydalanuvchi til me'yorini shakllantirishda faol ishtirokchiga aylanadi. Bu esa ilgari faqat adabiy muhitda shakllangan til uslublari endi virtual platformalarda foydalanuvchilar tomonidan ijodkorona tarzda qayta ishlab chiqilayotganini ko'rsatadi (Shukurov, 2023).

Funksional jihatdan esa ijtimoiy tarmoqlarda til registrarlari foydalanuvchilarning turli ijtimoiy ehtiyojlarini qondiradi. Ular orasida o'zini ifodalash, fikr bildirish, ijtimoiy aloqalarni saqlab qolish, axborot yetkazish va axborot olish, o'z auditoriyasini shakllantirish kabi vazifalar mavjud. Har bir vazifa esa muayyan til vositalari — registrlar orqali amalga oshiriladi (Abdurahmonov, 2021).

Ijtimoiy tarmoqlarda til registrarlari oʻzida turli kommunikatsion strategiyalarni mujassamlashtirgani bois, ularning ijtimoiy tahlili ham muhim ahamiyatga ega. Misol uchun, mashhur shaxslar yoki blogerlar oʻz obunachilari bilan muloqotda oʻziga xos, norasmiy va samimiy uslubdagi til registridan foydalangan holda ularning eʼtiborini jalb qilishga harakat qiladilar. Bunday holatda norasmiy registr ishonchli aloqa vositasi sifatida xizmat qiladi, chunki u oʻquvchi bilan yaqinlik hissini uygʻotadi (Toshpulatov, 2022).

Boshqa bir tomondan, davlat organlari yoki rasmiy tashkilotlar tomonidan yuritiladigan sahifalarda esa rasmiy, odobiy, muvozanatli va normativ til registrlaridan foydalaniladi. Bunda til shaffoflik, ishonchlilik va ijtimoiy masʼuliyat kabi qadriyatlarini ifodalaydi. Masalan, rasmiy eʼlonlar, ruxsatnomalar yoki ogohlantirish xabarlarini qattiq rasmiy meʼyorlar asosida yoziladi (Abdurahmonov, 2021).

Bundan tashqari, ijtimoiy tarmoqlarda interaktivlik darajasi yuqori boʻlgan muloqotlarda – yaʼni izohlar, javoblar, ovoz berishlar va savol-javob shaklidagi kontentlarda – foydalanuvchilarning til registri doimo auditoriyaga mos ravishda moslashadi. Misol uchun, izohlarda rasmiy eʼtiroz yoki tanqid bildirayotgan foydalanuvchi oʻz tilini rasmiylashtirishga intiladi, ammo shaxsiy fikrda yoki qoʻllab-quvvatlovchi izohlarda norasmiy, oddiy tildan foydalaniladi. Bu holat til registrining pragmatik funktsiyasini yaqqol namoyon etadi (Shukurov, 2023).

Yana bir muhim jihat shundaki, til registrarlari orqali gender, yosh, millat va ijtimoiy guruhlar oʻrtasidagi farqlarni ham tahlil qilish mumkin. Masalan, ayol foydalanuvchilarning tili koʻproq yumshoq ohang, emotsional ifoda va murosaviy strukturalar bilan ajralib turishi mumkin, erkaklar esa koʻproq buyruq ohangidagi, keskinroq ifodalarga murojaat qilishadi. Bu lingvistik hodisa til registri vositasida ijtimoiy identitet qanday namoyon boʻlishini koʻrsatadi (Karimova, 2021).

Ijtimoiy tarmoqlarda til registrlarining shakllanishi, ularning turli kommunikativ kontekstlarda ishlatilishi, multimodal vositalar bilan uygʻunlashuvi va doimiy oʻzgaruvchanligi ularni tilshunoslik tadqiqotlarining zamonaviy va istiqbolli yoʻnalishiga aylantirdi. Chunki ijtimoiy tarmoq — bu faqat aloqa vositasi emas, balki madaniy jarayonlar, ijtimoiy oʻzgarishlar, tilning rivojlanishi va shaxslararo munosabatlarning uzviy maydonidir.

Platforma	Asosiy registr turi	Xususiyatlar	Koʻp qoʻllaniladigan til unsurlari
Telegram	Norasmiy, doʻstona	Qisqartmalar, soʻz oʻyinlari, sleng ishlatiladi	“Ha mayli”, “Zoʻr boʻpti”, “Qayerdasan”
Facebook	Yarimrasmiy yoki rasmiy	Batafsil postlar, ijtimoiy mavzular, balanslangan uslub	“Bugungi tadbir juda foydali boʻldi”,

			“E’tiboringiz uchun rahmat”
Instagram	Stilistik jihatdan rang-barang	Qisqa yozuvlar, trend iboralar, vizualga mos tilda ifodalanadi	“Kettik”, “Qarashni unutmang”, “Ko‘proq bilish uchun suring”
Twitter (X)	Qisqa, mazmunli, norasmiy	Belgilar cheklangani sababli qisqartma va soddalashtirilgan ifoda usuli	“Yana boshlandi”, “Bu juda jiddiy”, “Qisqacha aytsam”
LinkedIn	Rasmiy, professional	Rasmiy murojaatlar, texnik va kasbiy leksika	“Tajriba almashish”, “Ish imkoniyati”, “Hamkorlikka ochiqmiz”
TikTok	Ko‘ngilochar, norasmiy	Videoga mos, soddalashtirilgan, dinamik ifoda	“Siz ham urinib ko‘ring”, “Menimcha bu juda foydali”
YouTube izohlari	Aralash: norasmiy va yarimrasmiy	Videoning mazmuniga qarab turli uslubda yoziladi	“Rahmat, juda kerakli video edi”, “Yaxshi chiqibdi”, “Qo‘shilinglar”

2-jadval: Turli ijtimoiy tarmoqlarda qo‘llaniladigan til registrarlari va ularning xususiyatlari

Shunday qilib, ijtimoiy tarmoqlarda til registrarlari — bu insonlar o‘rtasidagi muloqot jarayonining murakkab, kontekstga bog‘liq, funksional va stilistik jihatdan boylashgan ko‘rinishidir. Ular zamonaviy insonning axborot olami bilan bog‘lanish usullarini, tilga bo‘lgan yondashuvini va muloqotdagi ijtimoiy rollarini aniq ifoda etuvchi kuchli lingvistik vositadir. Til registrklarining internet va raqamli kommunikatsiyadagi bunday o‘zgaruvchanligi esa o‘zbek tilshunosligida yangi metodologik yondashuvlarga ehtiyoj tug‘diradi.

Shuningdek, ijtimoiy tarmoqlarda til registrklarining shakllanishi jamiyatdagi tezkor ijtimoiy o‘zgarishlar bilan bevosita bog‘liqdir. Har qanday ijtimoiy hodisa — siyosiy voqealar, pandemiya, ekologik muammolar yoki madaniy trendlar — ijtimoiy tarmoqdagi muloqotga darhol ta’sir ko‘rsatadi va bu jarayonda til registrklari yangilanib, moslashib boradi. Masalan, pandemiya davrida foydalanuvchilar o‘z postlarida “karantin”, “masofa saqlang”, “dezinfeksiya” kabi so‘zlarni ko‘proq ishlata boshlagan, bu esa rasmiylik darajasi o‘rtacha bo‘lgan yangi kommunikatsion registrni shakllantirgan edi (Xolmatova, 2022).

Til registrklari, ayniqsa, trendlar orqali ommalashadi va jamiyatda muayyan guruhlar tilini shakllantiradi. Masalan, “influencer”lar yoki kontent yaratuvchilarning stilistik uslubi, tilda yangicha iboralar va konstruktsiyalar paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Ular ko‘pincha ommaga ta’sir qiluvchi kommunikatorlar sifatida o‘z auditoriyasining til registrklariga bevosita ta’sir

etadilar. Bu holat til sotsiologiyasi va psixolingvistika nuqtayi nazaridan tahlil qilinganda, virtual jamiyat ichidagi “lingvistik liderlik” tushunchasini ilgari suradi (Toshpulatov, 2022).

Yana bir diqqatga sazovor jihat shuki, ijtimoiy tarmoqlarda til registri faqat matn orqali emas, balki multimodal vositalar — ya’ni rasm, ovozli xabar, video, gif, stikeri va emodjilar orqali ham shakllanadi. Bunday vositalar muloqotga ohang, emotsional rang va turli ifoda vositalarini olib kiradi. Masalan, bitta soʻzga kulgu emodzisi qoʻshilishi orqali norasmiy, doʻstona registr paydo boʻladi, yoki yurak emodzisi orqali iliqlik va mehr ifodalanadi (Shukurov, 2023).

Shuningdek, bunday vositalar orqali foydalanuvchi koʻpincha yozma til cheklovlarini engib oʻtadi. Til registrining multimodal shakllari, ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarda vaqt va joydan qat’i nazar, tezkor, ifodali va qisqacha muloqotni ta’minlaydi. Bu esa muloqot samaradorligini oshiribgina qolmay, balki til vositalarining yangi shaklini — vizual-pragmatik registrni shakllantiradi (Karimova, 2021).

Til registrlarining shakllanishida, ayniqsa, memlar, qisqa videolar, audio trendlardan foydalanish alohida oʻringa ega. Bular, oʻz navbatida, ijtimoiy tarmoq tilining “ijtimoiy belgilar tizimi”ga aylanishiga olib keladi. Har qanday mashhur ibora yoki mem tezda ommalashadi va foydalanuvchilar orasida muayyan ijtimoiy yoki madaniy guruhga mansublik belgisi sifatida qaraladi. Bu esa registrlar orqali jamiyatdagi til identifikatsiyasi qanday shakllanishini koʻrsatadi (Rustamova, 2020).

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlarda til registrarlari — bu faqat grammatik, stilistik yoki leksik vositalarning toʻplami emas, balki kengroq kommunikativ tizimdir. Ular zamonaviy insonning fikrlash tarzi, shaxsiy identiteti, ijtimoiy mavqei va madaniy muhitga boʻlgan munosabatini ifoda etuvchi kuchli vositadir. Til registrarlari orqali insonlar virtual makonda oʻz “til yuzini” shakllantiradilar, jamiyat bilan muloqotga kirishadilar va shaxslararo ijtimoiy koʻrinishlarini namoyon qiladilar. Shu bois, ijtimoiy tarmoqlar tili va undagi registrarlarni oʻrganish nafaqat tilshunoslik, balki ijtimoiy gumanitar fanlar uchun ham katta nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimova, Z. (2021). Zamonaviy internet tilining lingvopragmatik xususiyatlari. Toshkent: OʻzMU nashriyoti.
2. Rustamova, M. (2020). “Ijtimoiy tarmoqlarda norasmiy muloqot va uning tilga taʼsiri”. Filologiya masalalari, 4(2), 45–50.

3. Xolmatova, S. (2022). “Yoshlar tilida ijtimoiy tarmoq registrlari: kuzatuvlar va tahlillar”. O‘zbek tilshunosligi, 3(1), 61–67.
4. Abdurahmonov, N. (2021). Media matnlarida til uslublari. Samarqand: Samarqand davlat universiteti.
5. Shukurov, D. (2023). “Emodzilar va til registrlari: yangi muloqot shakllari”. Internet va madaniyat, 2(1), 12–18.
6. Toshpulatov, R. (2022). “Virtual shaxsiyat va stilistik identifikatsiya”. Axborot jamiyati, 1(3), 28–33.

